

Florin Lăzărescu

Zsibbadtság

Fordította Bertóti Johanna

Napkút Kiadó
Budapest, 2018

Budai Csilla Mariann

TÁRSADALOM ALULNÉZETBŐL

Florin Lăzărescu a kétezres évek elején indult román prózaírók nemzedékének elismert képviselője. Az 1974-es születésű szerzőnek 2018-ban, a Napkút Kiadó gondozásában jelent meg magyar nyelven a második (az életmű tekintetében a harmadik) kötete. *Az Amorfire*, vagyis a *Zsibbadtság* címet viselő regény színvonala és gondolatvilága hasonló az itthoni olvasó számára is elérhető előző könyv, a *Mennyből a küldöttéhez* (*Trimisul nostru special*), de ezúttal Lăzărescu újabb izgalmas kérdéseket is felvet, és a mindannyiunk életében szereplő tragikum komikus oldalát is képes élvezetesen ábrázolni.

A szerző e regénnyel sem tagadta meg önmagát, hozta a szövegeire jellemző posztmodern, (pop)kulturális utalásoktól terhelt zűrzavart és a gondosan válogatott ikonikus szereplők sokaságát. Az életmű korábbi alkotásaiból is ismerős lehet a felhalmozott kulturális értékekkel szembeni – a jelen kötetben is megjelenő – kétség, annak a bizonytalanságnak a megélése, hogy talán az irodalom, a tudomány és a vallás sem képes már biztonságot adó egységes világképet vagy hitet nyújtani. A tudáséhség, az információhajsza és -felhalmozás szemben áll az emberi agy normális működésével. Az emberiség tudása nem fér el egy elmében, mégis agyunkba szivárog, és növekszik, terebélyesedik, terjed, mint a rák, megállíthatatlanul. A kérértlen és szükségtelen információtömeg kegyetlenül felfalja az igazán emberi gondolatokat, az

egymásra vagy önmagunkra figyelést, az élet megértéséhez vagy elfogadásához szükséges időt, végső soron emberi mivoltunkat.

A rendszerváltás Romániában is meghozta a tömegmédiá új termékeit, a felfoghatatlan mennyiségű televízió- és rádiócsatornát, majd az internetet és így, „úgy tűnik, mindenki arra ébredt, hogy hullá van a házban: a könyvtár” (25). Az emberekhez drasztikusan több információ jutott el, és ez szinte energiabefektetés nélkül biztosította számukra az állandó tájékozottságot. De a mindentudás zavart okoz a rendszerben, és ha nem veszünk róla tudomást, ugyanúgy lefagy, mint ahogy a regényben szereplő Evghenie pincében hagyott könyvgyűjteménye is. Az adatmentés ilyen körülmények között csak fragmentált lehet: „A talicskát az udvarra viszi, visszamegy a pincébe, megragadja a csákányt, köp egyet a markába, és minden erejével belevágja a jégtömbbe. Leválik egy körülbelül tízkilós darab. Forgatja, próbálja beazonosítani a köteteket: a *Don Quijote* egy régi kiadása, a *Tökfilkók szövetségének* egy frissen megjelent példánya, egy darab *Félkegyelmű*, amit a csákány éle leválasztott a másik felétől. Már nem is akarja látni őket” (26–27). Az emlékezet hézagos, a tudás darabjaira esett. A válaszokhoz pedig időt és erőt nem kímélve kell keresgetni az összeillő részeket – épp, mintha egy puzzle darabjait próbálnánk összeilleszteni.

Ahogy Lăzărescu műveiben általában, úgy ezúttal is nehéz volna kiemelni egyetlen központi alakot, közben a főhős mégis könnyen meghatározható. Az alkotásra képtelen művész nem először kap meghatározó szerepet a szerző prózájában. Mivel az írásos kultúra már képtelennek tűnik választ adni az ember legalapvetőbb kérdéseire, Evghenie komolyan mérlegeli, nem mond-e többet, nem beszédesebb-e egy fénykép – pontosabban egy fényképsorozat –, mint az írott történet. És nekilát újraalkotni a nyugati kultúra alapját képező tudást, a Bibliát – fotókból. A *Prédikátor könyvének* elkészítésével kezdi munkáját, hiszen mi lehetne fontosabb kérdés annál, hogy: „Mi haszna az embernek minden fáradozásából, amit magára vállal a nap alatt?” (Préd 1,3)

Az alkotás folyamata igen egyszerű: Evghenie listát készít azokról az emberekről, akik egy másik világban a falu bolondja cím tulajdonosai lehetnének, biciklire ülve célirányosan útra kel – hiszen pontosan tudható, hogy a város mely pontján található meg a keresett személyek –, aztán pedig vár. Arra a ritka pillanatra vár, amikor a „városi bolond” egy pillanatra visszatalál magához és látni engedi önmagát törékeny emberi mivoltában. „Evghenie ekkor megtalálja a megfelelő pillanatot, hogy a fényképezőgépet a szeméhez emelje, és megörökítse

a bámulatos akarattal rendelkező, de minden tehetséget nélkülöző vak ember tünékeny mosolyát” (115).

Listája által, az ő objektívén keresztül egy (napjainkban egyre te- rebélyesedő) társadalmi rétegről, a perifériára szorult, áttetszően élő csoportról kapunk meghökkentően izgalmas látetelet. Ez a röntgen- felvétel nem a megszokott, nyüzsgő tömeget, a munkába vagy munká- ból siető, gondokkal terhelt, de viszonylag kényelmes életet élő közép- réteget vizsgálja, nem az állandó pusztulásban és keletkezésben lévő sejtek milliárdjait veszi szemügyre, hanem az egyetlen sejttypust, amely nem osztódik, hanem az első lélegzetvételtől az utolsóig rendületlenül, de észrevétlenül létezik. Azok kapnak figyelmet nála, akik – mint az örökre elpusztuló vagy láthatatlan hálózatokat alkotó idegsejtek – mindig is a városhoz tartoztak, és akikről mégis lecsúszik az egyszeri ember pillantása. Evghenie Biblia-interpretációja nem más, mint a le- züllött alakok, a kéregetők és potyalesők, a sikertelenek és a betegség- től sújtottak karneválja, ahol a civilizáció és a tudomány vívmányainak dacára, a válaszokat még mindig mindenki csak keresi.

Susan Sontag több helyen is értekezik arról, miképpen kapcsolódik össze és mi módon tér el egymástól a különböző korok betegségképe. Azt írja, hogy az emberek számára „minden olyan kór jelentősége megnő, amelynek oka tisztázatlan és kezelése hatástalan. Először a legfélel- metesebb következmények azonosulnak a betegség fogalmával. A be- tegség metaforává válik. [...] Az elmúlt két évszázadban a rossz megje- lenítésére leggyakrabban a szifilisz, a tuberkolózis és a rák metaforáját használták”,¹ amelyek a test egyes részeihez kapcsolódtak. De az orvos- tudomány és a technika fejlődésével a figyelem újabb és újabb „titok- zatos” területek felé fordult. A test (többnyire) gyógyítható, átlátható, folyamatai és belső működése különböző eszközökkel feltárható lett, de az elme nem adta meg magát ilyen könnyen. Korunk információára- datával, a technika fejlődésével az értelem csak részben képes megbirkó- zni, így egyre nagyobb teret nyernek a betegségmetaforák között a mentális vagy pszichés bajok, amelyek a külső ingerek befogadásá- nak ellehetetlenülésével vagy torzulásával hozhatók összefüggésbe. A regényben Stoican asszonyon keresztül az Alzheimer-kór okozta emlékezetvesztéssel és a világról való tudás szertefoszlásával kerülünk szembe, Evghenie története által pedig az ingerek befogadásának tor- zulását, a realitásérzék elvesztése miatti hirtelen és feltartóztathatatlan

1 Susan SONTAG, *A betegség mint metafora*, Európa, Budapest, 1983, 70.

pánikrohamot ismerhetjük meg döbbenetesen hiteles módon. A két eset – amelyeket Lăzărescu hátborzongató hétköznapisággal ír le – bár éppen ellentétes folyamatnak tűnnek, ugyanarra az eredményre vezetnek: az ismert világ elvesztése vagy az arra való túlérzékenység a sejtek mélyéig hatoló félelembé torkollik, olyan félelembé, amely a halálfélelemnél is nehezebben határozható meg, mert se oka, se eredete, se fókuszpontja nincs. A mindentől, vagyis a minket körülvevő valóságtól való rettegés teszi felfoghatatlanná ezeket a betegségeket.

Bár Evghenie a fotók segítségével próbálja megérteni a világot, amelyben él, kénytelen belátni, hogy még ezek sem alkalmasak min-dennek a befogadására, megörökítésére vagy a teljes kép megmutatá-sára, hiszen a szem és a kamera között lényegi különbség mutatkozik. „A fényképezőgépből [...] hiányzik a vakfolt – az a hely a retinán, amelyre a valóságból semmi sem vetülhet. Onnan indul a szemideg az agy felé, ahol létrejön a kép. Azt mondhatnánk, gondolja Evghenie, hogy a vakfolt az a hely, ahol az irrealitás, a fikció létrejön, olyan, mint egy puzzle örökké hiányzó része, amely virtuálisan rajzolódik ki a szomszédos puzzle-darabkák segítségével” (68).

Lăzărescu társadalomkritikának is felfogható regénye mintha kór-képek sorozata lenne egy társadalmi rétegről, akik a közösség vakfolt-jaiként kénytelenek leélni életüket. Vakfoltnak lenni annyit tesz, hogy az embernek „a környező valóság – mindenképpen fonákul érzékelt – darabjaiból kell rekonstruálnia identitását” (68). Olyan emberekről, olyan történetekről, múlttal, jellel és talán jövővel rendelkező sze-mélyekről és kapcsolatokról van szó, akik és amelyek minden nap ott vannak a közelünkben, akik mellett minden nap elmegyünk, és akik-ről, mint folyékony higany, úgy csúszik tova a tekintetünk. Komikus-nak ható alakok ezek, akik ugyanakkor rettentő ismerősek – a min-dennapjainkból. Hiszen ki ne látott volna már legalább egy (talán) vak hegedűst a városban, egy állandóan szatyorral a kezében járkáló, könyökvédős, elnyűtt zakót hordó, a kulturális események állófoga-dásaira specializálódott alakot vagy egy feltűnő kabátot viselő, zava-rodott elméjű koldusasszonyt?

A regény diagnosztizál: rávilágít a társadalom betegségére. De nem az Alzheimerre, a tudatzavarra, a pánikbetegségre vagy a depresszióra. Azt mutatja inkább meg, hogy mi az, ami táptalajként biztosítja ezek burjánzását és a „vakfoltok” ideghálózatának továbbépülését. A beteg-ség neve: zsidbadtsá-g. A test és a szellem zsidbadtsága, az EMBER zsidbadtsága: az egymásra vagy önmagunkra figyelés hiánya, az emberi

mivoltunk elhanyagolása, az élet megértéséhez vagy elfogadásához szükséges idő és az emberi kapcsolatok elkorcsosulása. Ahogy a címe is mutatja, a könyv ezen tünetek megragadásáról szól.

Arról, hogy a pánikrohammal küzdő Evgheniét részegnek, az Alzheimerben szenvedő Stoican asszonyt bolondnak nézik és kikerülik, a (talán) vak hegedűst ignorálják, a piros köpenyes koldusasszonyt lerázzák... Vakfoltnak lenni nem egy ember betegsége, sokkal inkább egy, az egyes emberen túlmutató probléma tünete.

Vakfoltnak lenni amiatt veszélyes, mert a mentálisan kimerült ember végül hagyja, hogy a mások által pokrócként ráterített zsidbadtság a lényének lényegévé váljon; eltávolodik a valóságtól, és végül valóban csak a vakfolt sötétsége és irrealitása veszi körül. Egy nagy rendszert, a társadalmat vagy az egész világot meggyógyítani igen nehéz feladat, és sajnos nem is tudja – nem is fogja – vállalni senki sem. De a betegséget lehet kezelni, apránként, sejtenként, páciensenként gátat lehet vetni a terjedésének és az áttétek képződésének. Evghenie, bár maga is szenvedő alanya a helyzetnek (vagy talán éppen ezért), önkéntelenül is ráérez a gyógy mód egyszerűségére. „Anélkül, hogy pontosan tudná, miért, Evghenie közel megy hozzá, és szoroson megöleli, mintha nagyon jó barátja lenne, sőt, egyetlen testvére, az egyedüli teremtmény, aki megérti. Zen hirtelen remegni kezd. Ő is hozzásimul Evgheniéhez, és előbb alig felismerhetően, majd tiszta szívből sírásban tör ki. [...] Csak sírok örömben. Nagyon jó ember tetszik lenni! Csak maga beszél szépen velem. Nem találkoztam még ilyennel” (188).

Egy regény világának kirakósjátékában az olvasói befogadás maga a vakfolt, a kép örökké hiányzó része, amit az értelmezés folyamatával lehet kiegészíteni a szöveg által kínált puzzle-darabkák segítségével. Könnyű nyelvezetű, kesernyésen édes humorú regényt írt Florin Lăzărescu, amely azonban a vártnál sokkal mélyebb témák végiggondolására késztet. Az értelmezés üres helyére több puzzle-darab is illeszthető, akár így, akár úgy. Remélem, minél több emberhez eljut a kortárs román szerző legújabb regénye, az olvasói pedig rászánják a kellő időt és energiát, hogy megtalálják magukban a kirakós utolsó darabját is.